

בס"ד

מבנה ההגדה של פסח

א. מחלוקת רב ושמואל

נקודת פתיחה נוכל למצוא במשנה ובגמרא בפסחים קטז. –

משנה. מזוגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן אביו מלמדו: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה? שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרור? שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי? שבכל הלילות (אין) אנו (חייבים) למבל אפילו ממבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים? ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבת, ודורש (דברים כו) מארמי אובר אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה.

מהי אותה גנות? נחלקו בגמרא (שם קטז). בדבר זה:
"באי בגנות? רב אמר: מתחילה עובדי עבודת גילולים היו אבותינו
ושמואל אמר: עבדים היינו".

רבינו חננאל (שם):
"זה אידנא עבדינן כתרומיה".

ב. החשיבות בשאלות

פסחים קטז: -

"למה עוקרין את השולחן? אמרי רבי רבי ינאי: כדי שיכירו תינוקות וישאלו.
אביו הוה יתיב קמיה דרבה [אביו היה יושב לפני רבה - דודן] חזא דקא מדלי תבא
מקמיה [ראה שמוציאים את השולחן מלפניו] אמר להו: עדיין לא קא אכלינן, אתו קא
מעקרי תבא מיקמן? [עדיין לא אכלנו, ואם כן מדוע עוקרים את השולחן מלפנינו?]. אמר
ליה רבה: פטרתן מלומר מה נשתנה".

תוספות (שם ד"ה כדי):

כדי שיכיר התינוק וישאל - כלומר ומתוך כך יבא לישאל בשאר דברים אבל במה
ששאל למה אנו עוקרין השולחן לא יפטר ממה נשתנה וההיא דאביו לא פי' הגמ'
אלא תחלת שאלתו.

ג. המרכיב השלישי

הגר"ד סולוביצ'ק (שיעורים לזכר אבא מארי, ח"א עמוד ב', הע' 4):

חובת זכירה אינה מטילה על האדם חיוב אמירת שבת והודאה, ומצוות סיפור מחייבתו לא רק לספר את הנפלאות והנסים שעשה לנו, אלא גם לשבת ולהודות - "לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו' ", וזהו יסודה של חובת הלל בלילי פסחים.

פסחים קטז.

"אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה: עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודבהא - מאי בעי למימר ליה? [שאל רב נחמן את עבדו ששמו היה 'דרו': עבד שאדונו מוציאו לחירות ונותן לו כסף וזהב מה צריך לומר לז?] אמר ליה: בעי לאודווי ולשבחווי... [אמר לו: צריך להודות לו ולשבחו]."

"הא לחמא עניא"

הנצי"ב מולוז'ין (בהגדתו - אמרי שפר):

כהא לחמא עניא וכו': הוספא והקדמה זו לגוף ההגדה נתחדשה בבבל, וסופה יוכיח 'השתא הכא כו'...' וכן מוכח מהא דהלשון ארמית...

משנה (פסחים קטז):

ודורש מארמי אובר אבי, עד שיגמור כל הפרשה כולה.

רש"י (שמות, י"ג, ה):

את העבודה הזאת - (פסחים צו) של פסח והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבואו אל הארץ וגו' ולמה חזר ושנאה? בשביל דבר שנתחדש בה; בפרשה ראשונה נאמר (שמות יב) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בכן רשע הכתוב מדבר שהוציא את עצמו מן הכלל, וכאן והגדת לבנך בכן שאינו יודע לשאול והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב.

הרמב"ם (חמץ ומצה, פ"ז ה"ב):

"מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו, שנאמר: והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד? אם היה קטן או טיפש אומר לו: בני, כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים, ובליילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם, מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו על ידי משה רבינו - הכל לפי דעתו של הבן."

טבלה מסכמת

שאלות פתיחה	סיפור	הודאה ושבח	דרך ההעברה
חלק א' מה נשתנה	עבדים היינו	ברוך המקום	סיפור: עבדות גופנית
חלק ב' חכם מה הוא אומר?	מתחילה עובדי עבודה זרה	ברוך שומר הבטחתו	סיפור: עבדות רוחנית
חלק ג' מה ביקש לבן?	צא ולמד	כמה מעלות טובות	למדנות: דרשנות פסוקים
חלק ד' מצה זו על שום מה?	רבן גמליאל: פסח, מצה ומרור	לפיכך אנחנו חייבים להודות	המחשה

סיכום קצר

להלן נקודות מרכזיות משיעור זה, בכדי להעבירו בקצרה בליל הסדר (כדאי להכין מראש דפים מודגשים בצבעים שונים [תחילת כל נושא מודגש]: שאלות, סיפור, הודאה):

א. מחלוקת רב ושמואל – האם הסיפור הוא "עבדים היינו" או מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו?

ב. שאלות פתיחה לשני הסיפורים (מה נשתנה, ארבעת הבנים).

ג. סיפור אמור להביא לשבח והודאה. השבח של רב ("ברוך המקום") והשבח של שמואל ("ברוך שומר הבטחתו").

ד. סיפור שלישי: "צא ולמד". הודאה: "דיינו".

סיפור רביעי: פסח, מצה ומרור. הודאה: "לפיכך אנחנו חייבים להודות".

לשני הסיפורים: שאלות סמליות (מה ביקש לבן?, מצה זו על שום מה?).

ה. הצורך בארבעת הסיפורים:

סיפור 1, 2: גשמי ורוחני. וכן התאמת השאלות – גשמיות ורוחניות.

שאר הסיפורים: הקדמה על סוגי קליטה שונים (רש"י ורמב"ם):

סיפור: סיפור 1, 2

למדנות: סיפור 3 (צא ולמד).

המחשה: סיפור 4 (רבן גמליאל, פסח, מצה ומרור).

